

Відгук

офіційного опонента про дисертацію Карповець Христини Миколаївни «Формування правописної компетентності майбутніх учителів української мови і літератури в процесі навчання мовознавчих дисциплін», подану на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.02 – теорія та методика навчання (українська мова)

Докладний аналіз дисертації Карповець Христини Миколаївни «Формування правописної компетентності майбутніх учителів української мови і літератури в процесі навчання мовознавчих дисциплін» уможливує формулювання узагальнених висновків щодо актуальності, ступеня обґрунтованості основних наукових положень, висновків, рекомендацій, достовірності, наукової новизни, практичної значущості, а також загальної оцінки роботи.

Актуальність теми дисертації та її зв'язок із напрямками наукових досліджень. Модернізація у всіх сферах життя українського суспільства висуває нові вимоги до якості підготовки майбутніх фахівців. Сучасна освітня парадигма орієнтує на формування особистості з широким діапазоном освітніх потреб, стійкою мотивацією до навчання в умовах постійного розширення інформаційного простору, що значною мірою залежить від того, чи вміють майбутні фахівці самостійно знаходити, переосмислювати, об'єктивно оцінювати, опрацьовану теорію і використовувати її в майбутній професійній діяльності.

Успішна участь особистості в суспільних процесах, задоволення практичних потреб значною мірою залежить від її здатності до ефективної комунікації. Формування фахових компетентностей майбутніх учителів української мови і літератури, які прагнуть до самовдосконалення і самореалізації, володіють умінням аналізувати й інтерпретувати лінгвістичні явища, ефективно й уміло використовують мовні ресурси для міжособистісної взаємодії в будь-яких життєвих ситуаціях та здатні працювати в умовах інтенсивного зростання інформаційного простору в процесі навчання мовознавчих дисциплін неможливе без належного рівня мовленнєвої культури, правописної грамотності, орфографічної зокрема.

Сучасний освітній простір орієнтований на компетентнісний підхід до навчання, що спрямований на зміщення акцентів із накопичення теоретичних знань на здатність студента практично діяти у конкретних професійних ситуаціях. За такого підходу показником ефективності навчання студента виступає рівень сформованості його правописної компетентності. Проблема формування правописної компетентності потребує переосмислення методів, прийомів, засобів і підходів, зокрема, у процесі навчання мовознавчих дисциплін. У цьому контексті дисертація Х.М. Карповець – актуальна і своєчасна, адже є ґрунтовним, системним дослідженням методики формування правописної компетентності майбутніх учителів української мови і літератури в процесі навчання мовознавчих дисциплін. Схвальним є те, що авторка підійшла до розв'язання наукової проблеми не фрагментарно, а цілісно, створюючи ефективну методику формування правописної компетентності майбутніх учителів української мови і літератури в процесі навчання мовознавчих дисциплін.

Авторка також підсилює актуальність обраної для дослідження теми визначеними суперечностями на різних рівнях їхнього узагальнення, вирішення яких має безпосередньо теоретичну і практичну педагогічну цінність, зокрема сучасними тенденціями в мовній освіті, що передбачають посилення практичної спрямованості в підготовці компетентного вчителя, та потребою оновлення методичного інструментарію для формування правописної компетентності в майбутніх словесників у процесі навчання мовознавчих дисциплін.

У дисертації чітко з'ясовано теоретико-методичні засади і переконливо аргументовано практичний його компонент. Зміст усіх розділів і підрозділів відповідає формулюванню їх назв. Композиційно робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до кожного з розділів, загальних висновків, списку використаних джерел (220 позицій) і 14 додатків. Зміст дисертації викладено на 276 сторінках, з них – 192 сторінки основного тексту. У праці вміщено 8 таблиць і 5 рисунків.

Дисертанткою зроблене припущення, що процес формування правописної компетентності у майбутніх учителів української мови і літератури буде ефективним за

умов: посилення мотивації до навчання, активізації розумової та пізнавальної діяльності студентів; інтеграції різних методів навчальної діяльності; моделювання реальних професійних ситуацій під час занять із лінгвістичних дисциплін; розроблення системи вправ і завдань для комплексного вивчення правописних норм української мови; урахування взаємозв'язку в навчанні правопису з іншими структурними рівнями української мови.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, оцінка змісту та завершеності дисертації. Ознайомлення з рукописом дисертації та авторефератом дає змогу відзначити наукову зрілість авторки та її глибоке розуміння сутності наукової проблеми, відповідальність за результати наукового пошуку, узагальнення та теоретично обґрунтовані висновки. Виразності додає виважений науковий підхід дисертантки до формування понятійного апарату дослідження. Христина Миколаївна уточнює, коригує або визначає сутність певних наукових термінів, уникає некоректного уживання їх. Зокрема, подано тлумачення правописної компетентності майбутніх учителів української мови і літератури як набутої особистісної здатності оформлювати писемне мовлення будь-якого функційного стилю відповідно до чинних правописних норм на основі ціннісного ставлення до мови. Доцільним є й виділення складових компонентів цього складного структурного утворення, що містить, на думку авторки, когнітивний (знання), операційний (уміння й навички), діяльнісний (досвід), ціннісно-смісловий (ціннісні орієнтири й мотивація) і поведінковий (вчинки) компоненти.

Достовірність обґрунтованих теоретичних положень дисертації, а також ефективність запропонованої методики експериментального навчання підтверджено використанням доцільних для наукового пошуку теоретичних, статистичних та емпіричних методів.

Оцінка змісту дисертації, її завершеності та ідентичності змісту автореферату й основних положень дисертації. Композиційний аспект дисертації науково доцільний і концептуально виправданий. Структура дисертаційної роботи не

викликає заперечень, її зміст та логіка побудови узгоджені з визначеною метою і поставленими завданнями.

У вступі дисертантка репрезентує проблематику дослідження, обґрунтовує актуальність досліджуваного питання, визначає мету, завдання, об'єкт і предмет, характеризує методи дослідження, з'ясовує наукову новизну, теоретико-методологічну основу дослідження, практичне значення одержаних результатів, подає відомості про апробацію результатів, окреслює структуру й обсяг дисертації.

У першому розділі «Теоретико-методичні засади формування правописної компетентності в майбутніх учителів української мови і літератури» проаналізовано провідні дефініції дослідження й уточнено ключове поняття правописної компетентності, чітко визначено лінгвістичні та психолого-педагогічні засади формування правописної компетентності майбутніх учителів української мови і літератури в процесі навчання мовознавчих дисциплін.

Погоджуємось із твердженням Х.М. Карповець, що для формування правописної компетентності особливе значення мають такі ознаки мислення, як критичність, яка дає змогу уникнути правописних помилок у майбутньому; глибина, що забезпечує докорінний аналіз лінгвістичних умов певного написання та винятків; послідовність, яка умотивовує правильне написання.

У другому розділі «Теоретичні й прикладні аспекти формування правописної компетентності майбутніх учителів української мови і літератури» конструктивно визначено лінгводидактичні засади формування правописної компетентності в майбутніх учителів української мови і літератури, що стало міцною науковою основою для створення й упровадження експериментальної методики формування правописної компетентності майбутніх учителів української мови і літератури.

На належному науковому рівні здійснено глибокий аналіз науково-методичного забезпечення з мовознавчих дисциплін у вищій школі. Імпонує, що разом із традиційними методами й прийомами в навчанні правопису, авторка також акцентує увагу на використанні й інноваційних: проєктного, дослідницького, ситуаційного та

інтерактивного. Позитивним, на нашу думку, є й те, що Х.М. Карповець вказує на необхідність високого рівня професіоналізму й педагогічної майстерності викладача, а також активного використання технічних засобів навчання, що створюють інформаційний супровід занять і полегшують організацію освітнього процесу під час упровадження таких методів навчання.

Безумовно, особливої уваги заслуговують особливості проведення педагогічного експерименту, що традиційно відбувався в три етапи: констатувальний, формувальний, контрольний. Під час констатувального етапу експерименту, на основі структури правописної компетентності, Христиною Миколаївною було розроблено критерії визначення рівня сформованості правописної компетентності з показниками контролю: інформаційно-когнітивний (когнітивний складник компетентності); операційно-діяльнісний (операційний і діяльнісний складники компетентності); результативний (ціннісно-смысловий і поведінковий складники компетентності) – що свідчить про ґрунтовне переосмислення дисертанткою означеної проблеми та про вміння будувати дослідження з урахуванням зазначених здобутків.

Як видно з тексту дисертації, експерименту передувала значна пропедевтична теоретична і методична робота з викладачами і студентами для створення педагогічних і психологічних умов.

Особливої уваги заслуговує третій розділ дисертації «Експериментальна перевірка методики формування правописної компетентності майбутніх учителів української мови і літератури в процесі навчання мовознавчих дисциплін», присвячений експериментальній роботі. Варто зазначити, що експериментальна програма має чітку структуру й міцні теоретичні підвалини, містить усі складники, що дають змогу для повноцінного й ґрунтового дослідження (мету, завдання, результати моніторингових зрізів тощо).

Дисертантка докладно представила етапи проведення формувального експерименту: дослідне навчання всіх студентів відбувалося у два етапи: ціннісно-

мотиваційний і діяльнісно-конструктивний – у студентів 1 і 2 курсу; корекційно збагачувальний та рефлексійно-творчий – у студентів 4 курсу.

Безумовно, пропонована методика формування правописної компетентності в майбутніх учителів-словесників відповідає засадам компетентнісного підходу, а тому цілком погоджуємось, що активне впровадження її створить сприятливе середовище для виховання висококваліфікованих спеціалістів із чіткими етичними орієнтирами й ціннісними настановами, здатних творчо й критично мислити, нестандартно вирішувати лінгвістичні завдання, постійно вчитися й удосконалювати професійні навички. Актуальними є кінцеві результати педагогічного експерименту, які підтверджують дієвість дослідного навчання й ефективність апробованої методики формування правописної компетентності в майбутніх учителів української мови і літератури.

На схвалення заслуговує вибір підходів, загальнодидактичних та специфічних принципів навчання української мови, розроблення дослідницьких і творчих вправ та завдань, які сприяють розвитку творчих здібностей, удосконаленню граматичних, комунікативних, правописних умінь студентів.

В основу лінгводидактичної моделі формування правописної компетентності, крім принципів і підходів до навчання, було покладено систему методів і прийомів роботи з правописним матеріалом, комплекс вправ і завдань для формування правописної компетентності, а також засоби й форми організації навчання, які слугували своєрідним інструментарієм досягнення мети у послідовному процесі розгортання експерименту.

Наведені статистичні дані про результати експериментального навчання не викликають сумнівів і засвідчують, що методика формування правописної компетентності майбутніх учителів української мови і літератури в процесі навчання мовознавчих дисциплін є ефективною та може бути рекомендованою для студентів, аспірантів, викладачів у закладах вищої освіти.

Щодо загальних висновків дослідниці, то вони переконливі та не викликають заперечень.

Автореферат відповідає змісту дисертації та віддзеркалює її основні наукові положення. Зазначимо, що наукові положення, висновки та рекомендації, наведені в авторефераті, належним чином розкрито в рукописі дисертації.

Оцінювання наукової новизни, практичної цінності та достовірності дослідження. Не викликає сумнівів наукова новизна роботи, оскільки авторкою вперше обґрунтовано теоретико-методичні засади формування правописної компетентності майбутніх учителів української мови і літератури в процесі навчання мовознавчих дисциплін; з'ясовано ключові поняття дослідження; уточнено зміст поняття «правописна компетентність майбутніх учителів української мови і літератури»; визначено й описано критерії та показники рівнів сформованості правописної компетентності майбутніх учителів української мови і літератури; розроблено методiku формування правописної компетентності майбутніх учителів української мови і літератури в процесі навчання мовознавчих дисциплін. Окрім того, новизну роботи визначають і наукові результати, отримані у процесі вирішення конкретних завдань дослідження.

Практичне значення одержаних результатів дослідження. Практична цінність дисертації Х.М. Карповець не викликає сумнівів, адже основні положення й висновки дисертації, розроблені вправи і завдання, дидактичний матеріал можуть бути використані як теоретико-практичний матеріал для підготовки студентів у процесі вивчення лінгвістичних дисциплін. Висновки й результати дослідження можуть бути рекомендовані для широкого кола студентів, аспірантів, викладачів вищої школи під час підготовки до занять, написання статей і методичних порад.

Необхідно зазначити, що основні положення та результати дослідження апробовано і впроваджено в освітній процес закладів вищої освіти: Бердянського державного педагогічного університету, Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка, ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди», Національного університету «Острозька академія», про що свідчать відповідні довідки.

Дискусійні положення та зауваження до дисертації. Результати наукового дослідження дають змогу вважати, що визначені завдання реалізовано, мета досягнута, а сукупність отриманих наукових положень має важливе значення для теорії і методики навчання української мови. Загалом, позитивно оцінюючи дослідження Карповець Христини Миколаївни, висловимо окремі зауваження та побажання, можливо, дискусійного характеру:

1. На нашу думку, в I розділі недостатньо висвітлено лінгводидактичні засади формування правописної компетентності, що було б доречним у контексті розв'язання другого завдання дослідження. Для організації ефективного навчання в закладі вищої освіти виняткове значення має оптимальний вибір форм, методів, прийомів і засобів навчання, що ґрунтуються на здобутках української лінгводидактики, які варто було б висвітлити у підпункті 1.3 «Психолого-педагогічні передумови формування правописної компетентності» (З. Бакум, О. Горошкіна, С. Караман, О. Копусь, О. Кучерук, С. Омельчук, М. Пентилюк, І. Хом'як, С. Яворська).

2. На наш погляд, і сама організація експерименту, і його змістові складники, відповідні результати, могли б бути більш дієвими і продуктивними, якби дослідниця у доборі навчального матеріалу забезпечила б міждисциплінарні зв'язки між мовознавчими та літературознавчими дисциплінами шляхом використання художніх текстів з метою інтеграції раніше здобутих знань у практичну діяльність.

3. На сторінці 170 дисертаційного дослідження авторка пропонує вправу 4 із завданням «Записати слова, переклавши українською, пояснити правопис на основі порівняльно-зіставного аналізу орфографічних норм обох мов (за варіантами)». Безумовно, дослідження-зіставлення як лінгводидактичний метод має доведену ефективність. Однак, зважаючи на дискусійне ставлення науковців до певних питань історико-культурного контексту нинішнього часу, особистісні переконання майбутніх учителів (які, зазвичай, вже мають стійку світоглядну позицію), використаний фактичний матеріал до вправи нівелює аспекти формування національно-патріотичних

життєвих цінностей молоді, а одже ставить під сумнів формування ключових компетентностей.

Однак висловлені зауваження та побажання суттєво не впливають на загальний позитивний висновок щодо проведеного дослідження та не знижують його наукової цінності.

Загальний висновок. Дисертація Карповець Христини Миколаївни є завершеним науковим дослідженням, яке дає змогу розв'язати проблему методики формування правописної компетентності майбутніх учителів української мови і літератури в процесі навчання мовознавчих дисциплін. Зважаючи на актуальність, зміст, обсяг і якість оформлення, повноту викладу, новизну та практичне значення отриманих результатів вважаємо, що дослідження відповідає вимогам до кандидатських дисертацій, висунутих у «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 р. № 567 (зі змінами, внесеними згідно з постановами Кабінету Міністрів України за № 656 від 19.08.2015 р. та за № 1159 від 30.12.2015 р.), Наказом Міністерства освіти і науки України «Про затвердження вимог до оформлення дисертацій» № 40 від 12.01.2017 р., паспорту спеціальності, а її авторка – Х.М. Карповець – заслуговує присудження наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.02 – теорія і методика навчання (українська мова).

Офіційний опонент:

кандидат педагогічних наук, доцент
завідувач кафедри мовно-літературної освіти

Інституту післядипломної освіти

Київського університету імені Бориса Грінченка

Н.М. Дика

